

УДК 371.132:373.034

Ю. В. Журат,
аспірант

(Національний університет "Кієво-Могилянська академія")
grg78@rambler.ru

МАЙБУТНІЙ ПЕДАГОГ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК СУБ'ЄКТ СПЕЦИФІЧНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто особливості педагогічної діяльності учителів початкової школи на сучасному етапі. Автор розкриває специфіку діяльності вчителя початкових класів з точки зору професійно значущих цінностей, інноваційної педагогічної діяльності та таких видів компетентностей вчителя як пізнавально-інтелектуальна та професійно-педагогічна.

Постановка проблеми. Жодна інша професія не ставить таких вимог до людини, як професія педагога. "Педагог, учитель, вихователь – це довірена особа суспільства, якій воно довіряє найдорожче і найцінніше – дітей, свою надію, своє майбутнє. Доля дітей в руках педагога, в його золотому серці, він має бути джерелом радісного пізнавального і морального зростання своїх вихованців" [1: 23].

Виходячи із вищезазначеного, сучасне суспільство висуває до особистості вчителя особливі вимоги, пов'язані з тими змінами, що відбуваються в соціальній сфері та сфері освіти. Професійна діяльність вчителя характеризується досить високим рівнем складності, напруженості та інтенсивними міжособистісними відносинами. Йому приходится здійснювати як заздалегідь заплановані та цілеспрямовано організовані навчальні й виховні заходи, так і часто приймати педагогічні рішення у стихійно виникаючих, непередбачуваних ситуаціях взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі, адміністрацією тощо.

Якісно новий рівень професійної підготовки готує майбутнього вчителя до такої організації навчально-виховного процесу, під час якої учень набуває та відтворює соціальний досвід, соціальну позицію, культуру суспільної поведінки, самостимулювання соціальної, психічної і фізичної активності; засвоює соціальну інформацію, систему ціннісних орієнтацій; набуває засоби пізнання навколишнього світу; стає здатним до спілкування з оточуючими людьми.

Аналіз останніх досліджень. У працях В. Г. Кременя зазначено, що передусім, учитель має бути підготовлений до нової професійної ролі: "Звісно, він не може бути і в принципі не є абсолютним носієм знань. Він не може бути наглядачем за учнем. Він повинен бути людиною, яка супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини, скеровує й динамізує його відповідно до конкретних суспільних задатків кожного школяра. У цій площині нової професійної ролі потрібно розглядати і готовність учителя до нових функцій навчального процесу. Сьогодні не можна звести навчальний процес лише до засвоєння учнем суми знань, а треба навчити його вчитися..." [2: 137].

Грунтовні доробки щодо сутності педагогічної діяльності вчителя, його обов'язків і професійних функцій належать І. А. Зязюну, який зробив вагомий внесок у дослідження проблеми педагогічної майстерності та її складових. Основні елементи педагогічної майстерності розкриваються у виданому за його редакцією підручнику "Педагогічна майстерність". Зазначено, що найважливішими властивостями особистості педагога є гуманістична спрямованість його діяльності, професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка [3].

Удосконалення національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, здатних до ствердження цінностей людського життя, виховання й навчання, педагогічної діяльності загалом. Вважаємо за доцільне підкреслити, що гуманістичні основи діяльності вчителя початкової школи розкриваються у працях Н. М. Бібік, В. В. Денисенко, С. С. Єрмакової, І. В. Казанжи, Н. В. Кічук, О. Я. Савченко, Л. О. Хомич, Л. Л. Хоружої та інших.

Проблемі формування гуманістичних цінностей у майбутніх учителів як складових спрямованості особистості присвячені ґрунтовні дисертаційні дослідження В. І. Дзюби, С. С. Єрмакової, В. Г. Кузнецової, Н. П. Максимчук, Н. В. Савчак, Н. С. Сушик, М. В. Ткаченко, Л. Л. Хоружи та інших.

Проблеми інноватики загалом та педагогічної інноватики зокрема вивчали В. Богданов, М. Бургін, В. Ващенко, В. Дудченко, В. Лядис, М. Кларін, С. Мариньчак, В. О. Сластьонін, Л. Подимова, О. Советова, Н. Федотова, Д. В. Чернілевський, О. Філатов, В. Шукшунов, П. Щедровицький, Н. Юсуфбекова.

Мета статті: проаналізувати специфіку діяльності вчителя початкових класів з точки зору професійно важливих цінностей, інноваційної педагогічної діяльності та таких видів компетентностей вчителя як пізнавально-інтелектуальна та професійно-педагогічна.

Виклад основного матеріалу. Педагог як суб'єкт педагогічної діяльності являє собою сукупність, інтегральну єдність індивідуальних, особистісних, професійно важливих і власне суб'єктних якостей, адекватність якого вимогам професії педагога забезпечує ефективність його праці. У дослідженнях Л. Мітіної було виділено більш ніж 50 особистісних властивостей учителя (як професійно значимих

якостей, так і власне особистісних характеристик) [4; 5]. Вони, на нашу думку, складають психологічний портрет учителя.

У процесі професійної діяльності вчителя, як зазначає Н. Кузьміна, відбувається формування стійких професійних мотивів, соціально значимих і професійно важливих якостей, здійснюється пошук оптимальних прийомів і способів виконання педагогічної діяльності [6].

Своєрідність педагогічної діяльності полягає в тому, що вона будується за законами спілкування та активної міжособистісної взаємодії, що включає обмін не тільки інформацією, але й почуттями, переживаннями, ставленнями, досвідом. Таким чином, на продуктивність професійної діяльності вчителя впливає не тільки його інтелектуальний, але й емоційно-почуттєвий розвиток. Крім іншого, як зазначають М. Левітов, В. Казанська, Л. Мітіна та багато інших психологів, психічний стан, який переживає педагог, відображається на учнях. Для управління настроєм школярів необхідно виключити негативні психічні стани вчителів [4; 5; 7].

Учитель як суб'єкт педагогічної діяльності часто зустрічає різноманітні перешкоди на шляху досягнення поставленої мети, це стосується і задоволення його власних потреб. Це приводить до змін у його емоційній сфері, викликаючи чи потенціюючи фрустрованість, яка переважно травматична, оскільки формує установку на відчай, безпорадність, агресивність, дезорганізує діяльність. У педагогічній діяльності фрустрованість є наслідком частого, часом тривалого переживання стану фрустрації, коли відбувається вплив на особистість учителя, блокування цілей педагогічної діяльності позитивної думки про себе як фахівця, про свій клас, школу [8-10].

Під час здійснення професійної підготовки велике значення набуває своєчасність надання майбутньому вчителю початкової школи повної і точної інформації про особливості соціалізації молодшого школяра як соціального суб'єкта і перспективи його розвитку для планування і реалізації навчально-виховного процесу в класі. Професійна підготовленість допомагає вчителю в нестандартних умовах приймати правильні рішення, оволодіти педагогічним мисленням, усвідомити ставлення до своєї діяльності з метою полегшення інтеграції особистості школяра із соціальним середовищем. На важливість підготовки майбутнього вчителя наголошує низка державних документів, які зазначають, що підготовка дітей і молоді до свідомого життя повинна проходити в атмосфері взаєморозуміння та злагоди, з повагою до державного та соціального устрою; визначають вимоги до рівня сформованості в особи соціальних і громадянських якостей з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності; наголошують на гнучкій й адекватній запитам практики підготовці фахівця.

Вчитель початкової ланки освіти повинен мати базовий рівень знань і вмінь із соціалізації молодшого школяра, методики, психології та педагогіки, необхідний для реалізації навчально-виховної діяльності та володіти відповідними знаннями про вікові особливості соціалізації учня, оскільки саме специфіка означеного процесу висуває високі вимоги до рівня його теоретичних знань і практичної підготовленості. Він має спрямовувати начально-виховний процес на особистість учня, щоб він мав необмежені можливості для самостійного та ефективного соціального розвитку [11: 127].

У цьому процесі дуже допоможуть сформовані стійкі педагогічні цінності в структурі особистості вчителя початкових класів. Зокрема виділяються так звані неперехідні цінності педагогічної діяльності, без яких вона неможлива, або протікає на низькому професійному рівні, і переважна більшість яких не залежить від ідеології, суспільного устрою. Так, науковці Н. С. Литвиненко та І. М. Литвиненко виділяють низку неперехідних цінностей ідеального педагога: ініціативність; високий рівень загальної освіти; знання споріднених наук про людину; знання методики викладання своїх предметів; розуміння учнів; володіння сучасними технологіями навчання і виховання; дисциплінованість і відповідальність; суспільна активність і низка інших якостей [12: 131].

На підставі проблемного аналізу літератури нами було виділено два концептуальних підходи до визначення сутності феномену професійно-педагогічних цінностей: діяльнісний та особистісний. З позицій діяльнісного підходу (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, О. М. Леонт'єв, В. О. Сластьонін, О. Я. Савченко, В. А. Семиченко, Л. О. Хомич, Р. І. Хмелюк та ін.), сутність педагогічної освіти розглядалась як підготовка майбутнього фахівця. При цьому передбачалось, що педагогічна діяльність викликає не тільки розвиток відповідних професійних навичок, умінь і здатностей, але й впливає на своєрідність психічних процесів, формує окремі функціональні професійні риси характеру, цінності. Методологія особистісного підходу (Б. Г. Анан'єв, О. Г. Асмолов, Н. В. Кічук, О. М. Пехота, С. Л. Рубінштейн та ін.) визначила специфіку педагогічної освіти як особливості сфери соціально-педагогічної практики суспільства, крізь призму якої відбувається реалізація індивідуальних особливостей особистості та її смислових утворень і цінностей.

Безумовно, професійні цінності є складовою професійної діяльності, а також важливим чинником її успішного здійснення. Професійно-педагогічні цінності майбутніх фахівців початкової школи – це комплекс інтеграційних утворень особистості, які виявляються у вибіркового ставленні до різних видів педагогічної діяльності залежно від рівня засвоєння нею досвіду, загальноприйнятих цінностей.

На думку Г. І. Саранцева, до підготовки майбутнього вчителя необхідно висувати такі вимоги: засвоїти методологію наукового пошуку; оволодіти системним аналізом; уміти адаптуватися до різноманітних змін; прогнозувати процес розвитку тієї чи іншої ситуації [13: 65]. Такий фахівець буде готовий не лише до професійної діяльності у навчально-виховному процесі, а й до оцінки соціальної ситуації розвитку кожного учня, зокрема.

Водночас, за даними опитування вчителів, поряд з перевагами відзначається і низка недоліків в організації навчання, що не виявляє психічний стан суб'єктів педагогічної діяльності. У ряді випадків (до 45 %) виявлений підхід до учня як до об'єкта навчання призводить до відчуження його від процесу навчання, оскільки губиться зміст засвоєння нових знань. У даній ситуації знижується потенціал учителя, оскільки інтерес до організації загальноосвітнього процесу не забезпечується компонентами морального змісту, а з обігу виключається ряд навчально-виховних цілей, підручних демонстраційних засобів [14].

У методичному плані об'єктивних розробок технології навчання надається перевага суб'єктно-діяльнісному підходу. Цей підхід достатньо вивчено в психолого-педагогічній літературі, з'ясовано відносно інших психолого-педагогічних методів низку його переваг, викладених у методиках: він радикально змінює суть і характер педагогічного процесу, оскільки енергія думки зосереджується на тому, що є предметом вивчення, на розвитку якості особистості дитини; реалізує методи послідовної індивідуалізації власне педагогічного процесу, орієнтується на особистісні особливості і характеристики учня, сполученні психологічної сумісності вчителя й учня; надає можливість диференціації навчального матеріалу по об'єктивній складності засвоєння, можливість орієнтації його на особистість учня, здібності, можливості, інтереси; спрямований не тільки на засвоєння знань, але і на способи засвоєння, мислення і діяльності, розвиток пізнавальної енергії і когнітивного потенціалу того, хто вчиться [15: 27]. Отже, орієнтуючи учня, як суб'єкта навчання на діяльність, він організовується й активізується відомими прийомами, процесами пізнання, осмислення, сприйняття, закріплення, практичного застосування знань, умінь і навичок, що спонукує взаємодіючі сторони діяти раціонально й ефективно [16: 150].

Оцінка ефективності використання суб'єктно-діялісного підходу в навчанні було досліджене за даними самооцінки 150 учителів [14]. Розглянуто закономірне просування від інформаційно-пояснювальних видів навчання в початкових класах до методів творчого змісту у старших класах, орієнтоване на розвиток особливостей, здатностей, індивідуальності особистості учня на методах, сконструйованих в умовах урахування підходів рівноправного партнерства і рівноваги розвиваючої діяльності учня і вчителя, стратегії стимулювання досягнення пізнавальних і життєвих інтересів, використання резервів індивідуальності. В умовах рівноважної взаємодії зароджуються принципи раціональності, що виключають озброєння учнів неактуальними знаннями.

Залишається маловивченою, в умовах дезорганізаційного періоду управління державою, руйнування відносин економічного і політичного характеру, сфера стимулів та їхнє значення. Однак без втрати часу на додаткові опитування і дослідження одержуваних відповідей стає зрозумілим, що ставлення до них виявляється неоднозначним, оскільки трансформуються зміст навчального матеріалу, наукові ідеї, структура інформації, думки, теми, проблеми, а також стратегічні й тактичні підходи до використання діяльності. Водночас, простежується намагання вчителя створити умови психологічної безпеки, довіри, підтримки особистості учня, розвитку умов до розкриття індивідуальності та самореалізації, що можливо здійснити при наявності у вчителя специфічних особистісних характеристик та особливостей комунікативної поведінки за рахунок свого енергетичного розсудку [17]. Особливо це стосується епохи технологічних перетворень і впровадження інноваційної діяльності (технологій) у педагогічний процес.

Сьогодні зміна педагогічної діяльності на інноваційну педагогічну зумовлена потребами часу і тому у науковій літературі виділяють два підходи до визначення терміну "інновація" [18]. Перший – описовий, сутність якого складають уявлення про те, що ті чи інші об'єкти (предмети, процеси), дії відносяться до інноваційних або, наприклад, про те, що "інновація" – синонім слова "нововведення", або те, що це виведення результатів сучасних науково-технічних розробок на рівень споживчих товарів; другий – функціональний, пов'язаний із виявом сутності базового поняття.

Ознаками саме інноваційної освіти виступають антропоцентризм і професіоналізм. Інноваційна освіта, на відміну від традиційної моделі навчання орієнтує особистість не на формування навичок і вмінь, а на розвиток потреб (насамперед, потреб у навчанні) та здатностей учнівської молоді. А. Савельєв підкреслює, що в інноваційному навчанні інтереси людини (учня, вчителя), її духовний, культурний, інтелектуальний розвиток, формування передумов становлення професійного мислення постають у центрі уваги [19]. Результатом інноваційної освіти стає виявлення та розвиток в учнів здатності бачити те, чого інші не бачать, усвідомлювати побачене через потенційну можливість створення чогось нового, шукати шляхи його творення не заради новизни, а для подолання деструкції [20: 25].

У більш широкому контексті інноваційну освіту можна розглядати як спосіб формування й розвитку інноваційної здатності нації [21: 20].

У такому контексті інноваційність освіти як характеристика діяльності, що навчає, і має за мету підготовку людей до інноваційної практики, визначається низкою чинників, серед яких провідне місце займають інноваційні педагогічні технології.

Найбільш пріоритетними серед сучасних інноваційних процесів можна визнати такі, як становлення різнорівневої системи навчання; розробка та впровадження освітніх стандартів; розробка регіональних варіантів планів, програм, підручників тощо; забезпечення подальшої діяльності загальноосвітньої школи та ВНЗ; розробка інноваційних технологій навчання.

Вітчизняні психологи підкреслюють, що інноваційні педагогічні технології мають формувати множинність суб'єктних картин світу, забезпечувати особистісний розвиток, смислопошуковий діалог. Сутність інноваційних технологій навчання, на думку В. Дудченка, полягає в органічному сполученні вивчення власних утруднень із навчанням новим засобом і способам такого вивчення, що насамкінець виражається в діях, спрямованих на подолання цих утруднень [22].

Наступним важливим аспектом діяльності вчителя початкових класів є його професійна компетентність. Сучасне суспільство вимагає від професіонала компетентності, яка значною мірою базується на системі цінностей, що є в людини. Цінності впливають на розвиток мотивації, визначають педагогічну позицію та є важливим компонентом професійно-педагогічної спрямованості особистості. Це активізувало процес проведення дослідження, метою якого було виявлення рівня усвідомлення професійно-педагогічних цінностей майбутніми фахівцями початкової ланки освіти в умовах болонських перетворень.

Наголошуючи, що вияв компетентності відбувається лише в певному виді діяльності (в нашому випадку – це діяльність вчителя початкових класів), А. Хуторський визначає компетентність як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності щодо певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності [23].

І. О. Зимня визначає компетентність як інтелектуально та особистісно зумовлену професійну діяльність, що базується на знаннях [24].

В. Г. Горб подає таке її визначення: професійна компетентність – це особистісні можливості фахівця, які дозволяють йому діяти конструктивно в межах певної професійної компетенції [25].

До цих особистісних можливостей автор відносить загальні і спеціальні здібності людини до виконання певної професійної діяльності; знання, навички, вміння, а також накопичений професійний і життєвий досвід; готовність до професійної діяльності. Досліджуючи зміст професійної освіти, Е. Ф. Зеєр зауважує, що формування компетентності в освітньому процесі висуває на перше місце не інформованість того, хто вчиться, а вміння вирішувати проблеми в різних сферах. Під компетентністю він розуміє "сукупність знань, умінь, досвіду, відображену в теоретико-прикладній підготовленості до їх реалізації в діяльності на рівні функціональної грамотності" [26: 51]. Таким чином, перед вищою школою постає завдання не тільки надати студентам фундаментальних знань, а й навчити їх професійно працювати.

Усі складові професійної компетентності педагога початкових класів можна об'єднати в такі групи:

– діяльність особистості (пізнавальна діяльність – постановка і вирішення пізнавальних завдань, уміння знайти нестандартні рішення, створення і розв'язання проблемних ситуацій, продуктивне і репродуктивне пізнання, дослідження, інтелектуальна діяльність; засоби і способи діяльності: планування, проектування, моделювання, прогнозування, дослідна діяльність, орієнтація в різних видах діяльності; володіння інформаційними технологіями – отримання, переробка, перетворення, зберігання, передача інформації, мас-медійні та мультимедійні технології, володіння internet-технологіями);

– суб'єкт-суб'єктна взаємодія (взаємозв'язки із суспільством, колективом, сім'єю, партнерами; здатність розв'язувати конфлікти, співробітництво з іншими, повага і прийняття відмінностей у расі, національності, релігії, статусі, соціальній ролі; соціальна мобільність; комунікативна компетентність – усне і письмове спілкування, знання і дотримання культурних традицій та етикету);

– особистісні чинники (відповідальність за власне здоров'я; ціннісно-смислова орієнтація – цінності буття, культури, мистецтва, науки, релігій різних народів; система знань – структурування наявних і набуття нових; особистісна громадянська позиція – знання та отримання прав і обов'язків громадянина, впевненість у собі, гідність; володіння методами самовдосконалення, саморозвитку, саморегулювання, особистісна та предметна рефлексія, професійний розвиток, високий рівень інформаційної культури, знання кількох мов [27: 211].

У контексті дослідження системи формування пізнавально-інтелектуальної компетентності майбутніх учителів початкових класів можна вибудувати таку ієрархію: система професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, система формування професійної компетентності вчителя початкових класів, система формування пізнавально-інтелектуальної компетентності, пізнавально-інтелектуальна компетентність як система, система форм, методів і засобів формування пізнавально-інтелектуальної компетентності.

Професійно-педагогічна компетентність, що є показником підструктури професіоналізму особистості педагога-вихователя, – складне утворення. До її основних елементів О. А. Дубасенюк відносить:

1) компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, зокрема його цілей, завдань, принципів, закономірностей, змісту, засобів, форм, методів, прийомів; 2) компетентність у галузі фахових предметів і знання того, як зробити процес навчання, зміст предмета провідним засобом виховання учнів; 3) соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування; 4) диференціально-психологічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості учнівської молоді; 5) аутопсихологічна компетентність у сфері достоїнств і недоліків власної діяльності і особистості. Зріла, сформована особистість педагога – вихователя – професійна необхідність, що зумовлена процесом пошуку способів формування особистості вихованця [28: 95].

Під виховною педагогічною компетентністю ми розуміємо єдність теоретичної, практичної, особистісної готовності майбутніх педагогів до здійснення виховної діяльності з молодшими школярами. Поняття "готовність до виховної роботи" може конкретизуватись, коли йдеться про готовність до позакласної, позашкільної та позаурочної виховної роботи.

І. В. Малафійк, аналізуючи процес навчання як систему, відзначає, що пізнавальна взаємодія є суб'єкт-об'єктною взаємодією, в якій учасники взаємодії мають різну природу: "Суб'єкт взаємодії ініціює взаємодію. Ініціювання взаємодії суб'єктом пізнання виявляється в формі його активності. Його активність виявляється в тому, що суб'єкт діє на об'єкт, виділяючи в ньому той бік, ту сторону, яка в цей час цікавить суб'єкта... Інструменти впливу суб'єкта на об'єкт – це запитання, проблема, задача. А вміння і навички, які він використовує, діючи на об'єкт, а також способи дій – це способи досягнення цілей діяльності. Одержання відповіді, проміжні результати застосування інструментів впливу – це зворотна дія, вплив об'єкта на суб'єкт" [29: 107].

Отже, до компонентів педагогічної системи необхідно додати ще й тих, хто вчиться, й тих, хто навчає. При цьому, на нашу думку, доцільно розглядати і особистість вчителя-практика, і майбутнього вчителя як персоніфікації нормативної діяльності, як носіїв певних загальнолюдських цінностей, як суб'єктів, здатних реалізувати в педагогічній професії свої способи життєдіяльності, готовність визначати педагогічні завдання і брати відповідальність за їх розв'язання, а також виходити за межі нормативної діяльності. Це, у свою чергу, вимагає розробки сучасних форм, методів і технологій формування професійної компетентності, зокрема, студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ – майбутніх учителів.

Висновки. Удосконалення підготовки педагогічних кадрів вимагає формування готовності майбутніх педагогів до самостійної творчої активності, вміння за власною ініціативою знаходити відповіді на ті запитання, які раніше не зустрічалися в їх соціальному досвіді, виявляти знання та вміння, яких вимагає життя. Це завдання має бути поставлене тій важливій ланці, де здійснюється професійна підготовка і закладаються основи фахівця, який формуватиме у дітей знання і вміння, необхідні для життя. Важливою їх складовою є вміння планувати, організовувати та контролювати власну діяльність, що становить основу формування якісних властивостей пізнавальної самостійності та її складових, зокрема, ініціативності, критичності, допитливості та незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – 23 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
3. Педагогічна майстерність : [підручник] / [Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. та ін.] ; за ред. Зязюна І. А. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
4. Митина Л. М. Формирование профессионального самосознания / Л. М. Митина // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 64–69.
5. Митина Л. М. Экспериментальное изучение фрустрационной толерантности учителя / Л. М. Митина // Новые исследования в психологии. – 1990. – № 2. – С. 135–139.
6. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьмина. – М., 1970. – 168 с.
7. Левитов Н. Д. Фрустрация как один из видов психических состояний / Н. Д. Левитов // Вопросы психологии. – 1967. – № 3. – С. 118–129.
8. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учебное пособие] / Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом "БАРХАР", 1998 – 672 с.
9. Чернобровкин В. Н. Диагностика фрустрационных реакций педагогов / В. Н. Чернобровкин, В. А. Чернобровкина. – К. : НПЦ Перспектива, 2000. – 73 с.
10. Чернобровкин В. Н. Методика диагностики фрустрационных реакций педагогов / В. Н. Чернобровкин, В. А. Чернобровкина // Практична психологія та соціальна робота. – № 1. – 2001. – С. 5–25.
11. Тафінцева С. І. Теоретичний аспект професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до соціалізації учня / С. І. Тафінцева // Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості майбутніх фахівців гуманітарного спрямування : зміст, форми та методи підготовки : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Хмельницький, 14-15 травня 2010 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2010. – С. 126–129.

12. Литвиненко Н. С. Формування ідеального педагога як мета підготовки вчителя / Н. С. Литвиненко, І. М. Литвиненко // Наукові записки психолого-педагогічного факультету : зб. наук. праць Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 1998. – С. 131–133.
13. Саранцев Г. И. Методическая подготовка будущего учителя в современных условиях / Г. И. Саранцев // Педагогика. – 2006. – № 7. – С. 61–68.
14. Саенко Г. В. Личность и творчество в условиях структурной трансформации общества. (Некоторые аспекты менеджмента в образовании) / Саенко Г. В., Левченко О. А., Кияшко А. А. – Луганск : изд-во Восточноукраинского гос. ун-та, 1998. – 148 с.
15. Гришина Т. До джерела рівневої диференціації / Т. Гришина // Рідна школа. – 1995. – № 7–8. – С. 25–29.
16. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев // Избр. психол. труды : в 2 т. – М., 1980. – Т. 2. – 288 с.
17. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Наука, 1967. – 315 с.
18. Кияшко А. А. Проблема инновационной культуры педагогической деятельности в подготовке младшего специалиста / А. А. Кияшко // Вершини творчості : зб. наук. ст. / за заг. ред. С. Я. Харченка та О. Левченка. – Луганськ : Видавництво Луган. держ. пед. ун-ту, 1999. – С. 61–66.
19. Савельев А. Инновационное образование и научные школы / А. Савельев // Alma mater. – 2000. – № 5. – С. 15–18.
20. Ващенко В. Инновационность и инновационное образование / В. Ващенко // Alma mater. – 2000. – № 6. – С. 23–25.
21. Шукшунув В. Е. Инновационное образование : парадигма, принципы реализации, структура научного обеспечения / Шукшин В. Е., Взятыхшев В. Ф., Романкова Л. И. // Высшее образование в России. – 1994. – № 2. – С. 13–28.
22. Дудченко В. С. Инновационный метод : новая парадигма науки и практики / В. С. Дудченко // Социологические исследования. – 1996. – № 7. – С. 39–46.
23. Хуторской А. В. Доклад на Отделении философии образования и теоретической педагогики РАО [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. – Режим доступа : www.eidos.ru/news/compet.htm.
24. Зимняя И. А. Интегративный подход к оценке единой социально-профессиональной компетентности выпускников вузов / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 14–19.
25. Горб В. Г. Основная образовательная программа вуза : проблемы и решения / В. Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 22–34.
26. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход : [учеб. пособ.] / Павлова А. М., Сыманюк Э. Э., Зеер Э. Ф. – М. : Моск. психол.-социал. ин-т, 2005. – 216 с.
27. Євтух М. Б. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : [монографія] / Євтух М. Б., Лузік Е. В., Дибкова Л. М. – К. : КНЕУ, 2010. – 248 с.
28. Дубасенюк О. А. Концептуальні положення теорії професійної виховної діяльності педагога / О. А. Дубасенюк // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 4. – 91 с.
29. Малафіїк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання / І. В. Малафіїк. – Рівне : РВВ РДГУ, 2004. – 440 с.

Матеріал надійшов до редакції 07.06. 2011 р.

Журат Ю. В. Будущий педагог начальных классов как субъект специфической педагогической деятельности.

В статье рассматриваются особенности педагогической деятельности учителей начальной школы на современном этапе. Автор раскрывает специфику деятельности учителя начальных классов с точки зрения профессионально значимых ценностей, инновационной педагогической деятельности и таких видов компетенций учителя как познавательно-интеллектуальная и профессионально-педагогическая.

Zhurat Yu. V. The Future Primary School Teacher as the Subject of the Special Pedagogical Activity.

The article highlights the primary school teachers' educational activity features today. The author reveals the specifics of a primary school teachers activity in the terms of meaningful professional values, innovative educational work and teacher's competences such as cognitive-intellectual and vocational teaching.

УДК 378.12

Ю. С. Запорожцева,

аспірант

(Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти)

yulyaza@ukr.net

САМОРОЗВИТОК ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ЇХ АДАПТАЦІЯ ДО СУЧАСНИХ УМОВ

У статті висвітлено особливості професійної діяльності вчителів іноземних мов у сучасних умовах; розглянуто умови їх саморозвитку та адаптації у сучасному українському суспільстві; наведено деякі статистичні дані щодо взаємодії вчителів іноземних мов та їх професійного середовища; наголошено на важливості розвитку вчителів іноземних мов як на професійному рівні, так і на особистісному.

Кожна історична епоха пропонує певний ідеал людини сучасника даної епохи. Вимоги сучасного життя не обмежуються потребою у соціалізованій людині, яка подібно до багатьох інших певною мірою засвоїла цінності, ідеали, норми поведінки, що існують у конкретний історичний момент у даному суспільстві.

Актуалізація. Сучасні тенденції в розвитку мовної освіти на початку XIX століття передбачають міжнародну інтеграцію оновлення цілей і змісту навчання та вивчення іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах. Європеїзація мовної освіти як один із напрямків удосконалення української освітньої системи висуває високі вимоги до тих, хто навчає, і до тих, хто навчається, оскільки має установку на підготовку фахівців нової генерації, здатних до активного життя в умовах плюралізму і полілогу культур.

В умовах становлення нових, економічних, політичних та культурних реалій відбувається руйнування звичайного механізму соціалізації та соціальної адаптації, так натомість присвоєння індивідом існуючих в суспільстві цінностей, починається протилежний процес – інтеграція нової ціннісної нормативної системи суспільства на ґрунті індивідуального сприйняття особистості, його індивідуальних ціннісних орієнтацій.

Ця обставина актуалізує проблему вивчення адаптації вчителя іноземних мов (ІМ), чие соціокультурне призначення – формувати світогляд зростаючого покоління і через призму власної особистості здійснювати саморозвиток і розвиток, та формуючий вплив на особистість вихованців.

Мета: з'ясувати суть понять "адаптація вчителя ІМ" та "розвиток – саморозвиток"; проаналізувати стан саморозвитку вчителів ІМ та виявити показники, що впливають на рівень їх професійної адаптації до вимог сучасної української освіти та викликів європейського суспільства.

Дослідження з вивчення соціального, економічного та психологічного стану, в якому опинилась освіта в результаті суспільних змін були розпочаті в 90-х роках [1: 148-158; 2: 29-38].

Незважаючи на те, що ситуація нині дещо змінилася, вона як і раніше характеризується невизначеністю, тому для сучасних педагогів, зокрема вчителів ІМ є складною та високо адаптогенною.

З одного боку, чітко визначилась тенденція до гуманізації освіти. Українські дослідники С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, П. П. Кононенко, О. М. Пехота, В. А. Семіченко та інші схожі в тому, що гуманізація – це безальтернативний шлях розвитку освіти. Такий напрямок освіти передбачає ставлення до іншого як до суб'єкта, визнання його прав на унікальність – несхожість на інших, надання переваги суб'єкт-суб'єктному навчальному процесу. Тобто підкреслюється особистісно-формує та розвиває призначення професії вчителя.

З іншого боку, у сучасному суспільстві зростають вимоги до освіти як інваріантного до соціокультурних та національних особливостей процесу, який керується суто прагматичними цілями підготовки вузько орієнтованих майбутніх спеціалістів на рівні світових стандартів, які володіють умінням перемагати у вільній конкурентній боротьбі за оплачуване робоче місце і спрямовані на високі особисті досягнення. Виникає тенденція до звуження функцій вчителя, обмеження його ролі лише навчанням дітей.

У ряді робіт підкреслюється адаптивна функція професійної ідентичності в умовах нестабільного соціального простору [3: 80-87; 4: 67]. Феномен *адаптації особистості* у світових концепціях розвитку людини, які є визначальними у гуманітарній сфері знання (А. Бандура, Е. Еріксон, А. Маслоу, Ж. Піаже, К. Роджерс, Е. Фромм, Р. Хенкі та інші) розглядається як всебічний, безупинний процес, що охоплює всі сфери життя людини – від внутрішньої, психічної до зовнішньої, соціальної – і передбачає єдність процесів активної зміни особистістю навколишнього середовища та зміни свого внутрішнього світу з метою встановлення рівноваги, гармонії між ними.

Власне *професійна адаптація* відображає взаємодію майбутнього фахівця та професійного середовища на рівні змісту професійної діяльності у всіх її видах і формах та складається з адаптації до навчальної, методичної, наукової й організаційно-виховної діяльності.

Здійснений аналіз наукових підходів щодо *професійної адаптації* педагога, особливостей професіогенезу та професійної діяльності педагога вищої школи (О. І. Гура, І. Ф. Ісаєв, Л. М. Макарова, Г. У. Матушанський, Л. М. Мітіна, В. О. Сластьонін, Ю. Г. Фокін та інші) і результати констатувального етапу експерименту дали підстави розуміти під професійною адаптацією вчителя до сучасних умов, в